

H. NAGY ANNA

A pedagógus-továbbképzés formái, tartalma, szerepe az átalakulás időszakában

Helyzetelemzés, formák, tartalmak 1996-tól

A pedagógus-továbbképzés rendszerét a többciklusú felsőoktatásban bekövetkezett változásokkal egységben érdemes áttekinteni.

A közoktatási törvény kötelezővé tette a pedagógusoknak a továbbképzésen való részvételt. 1997-től a továbbképzési formákat, a finanszírozási feltételeket kormányrendelet szabályozta. Ebben jelent meg először a pedagógus szakvizsga, 1999-től csak bizonyos munkakörök, vezetői megbízások betöltéséhez előírt feltételként. A kétezres évek második felében bekövetkezett újabb változás eredményeképpen az akkreditációs eljárás szervezését, irányítását az Oktatási Hivatal vette át.

A tanfolyami kínálat alakulása a képző intézmények típusa és néhány jellemző sajátosság alapján

1996-97-ben, az első OM jegyzékben több, mint 5000 tanfolyam közül lehetett választani, ennek közel 50%-a felsőoktatási intézményekből származott. Az akkreditáció előírásával a képzési kínálat jelentősen csökkent, majd telítődött a piac, kb. 1500-2000 tanfolyam közül lehetett választani. Az első alapítási engedélyek lejártával egyre kevesebb felsőoktatási intézményt találunk a meghirdetők között, 2006-ban 12%, 2009-ben 6% az egyetem-főiskola, illetve kar részvétele a kínálatban.

A tanfolyamok tartalma is sajátosan alakult ez alatt az időszak alatt. Eleinte a felsőoktatási intézmények nem csupán többségben szerepeltek, de a képzések több, mint 50%-a is szaktárgyi/szakmódszertani volt. A későbbiek során részvételükkel együtt ez a tartalmi túlsúly is visszaszorult: má 2002-ben a közismereti tantárgyak esetében az összes tanfolyam 1/5-e szakmódszertani, de 2009-ben is marad ez az arány.

Az 1997-től eltelt időszakot áttekintve látható, hogy az alapításkor a pedagógus szakvizsgán belül a közismereti tantárgyakat tanító tanárok ismeretmegújító továbbképzése domináns szerepet kapott. Később azonban, főként miután kötelező jellege megszűnt, a képzés inkább intézményvezetői, vezetőtanári feladatokra, illetve sokféle általános intézményi teendő ellátására (család és gyermekvédelem, nem szakrendszerű oktatás stb.) irányuló felkészítést kínált. Az intézményvezetők számára a szakvizsgával egyenértékű közoktatásvezetői képzések is bekerültek a kínálatba.

Az ELTE a pedagógus szakvizsga megújított formájában is megtartotta a modulos szerkezetet, és

lehetővé tette, hogy a szaktárgy/szakmódszertani képzés megőrizhető legyen. 2000 és 2009 között 1128 szakvizsgázott pedagógus-oklevelet adott ki az ELTE, jelenleg is 120 a képzésben részt vevők száma, ezért akár sikeresnek is tekinthetjük ezt a szervezési formát. Annál is inkább, mert a pedagógus szakvizsgát többféle ellenérdek övezi:

1. A szakvizsgát szerzett pedagógusok kötelező előresorolása okán nem minden intézmény támogatta/támogatja a részvételt pénzügyi okokra hivatkozva.
2. Az ELTE nem hirdet és nem szervez közoktatás-vezetői képzést, az intézményvezetésre pályázók nem az ELTE képzését fogják választani.
3. Bár a szaktárgyi/szakmódszertani ismeretek modulként szerepelnek a tantervben, nincs teljes körű programkinálatunk, mert az illetékes szaktudományi területek képviselői túl kevésnek tartják az 50% lehetséges részesedésüket, túl soknak a pedagógiai-pszichológiai tartalmakat.

Ez utóbbi problémára a 10/2006. OKM rendelet óta adott a megfelelő megoldás: bármely diszciplináris terület, sőt szakmódszertani oktatási egység kezdeményezhet szakirányú továbbképzést. Ebben a tekintetben versenyhelyzet sincs, hiszen ilyen csak felsőoktatási intézmény alapíthat és indíthat. Kérdés, éltek-e ezzel a lehetőséggel a pedagógusképző felsőoktatási intézmények. A 2006 előtti helyzethez képest lényegesen megnőtt a szakirányú továbbképzési kínálat. Az OKM OH múlt év végén közzétett listáján 45 intézmény több, mint 1000 regisztrált szakirányú továbbképzése szerepel, ebből közel 150 a pedagógus pályát érintő szakképzettséget kínál, sokat közülük szakvizsgával összekapcsolva. Ugyanakkor mind a jelenlegi, mind a korábbi lista alig tartalmaz szaktárgyakhoz köthető képzést.

A továbbképzés szerepe az átalakuló rendszerben

Már 1996-ban a pedagógusok továbbképzésének kötelezővé tétele is valószínűleg abból a felismerésből fakadt, hogy a pedagógus pályán feltétlenül szükség van az ismeretek megújítására. Sőt a tanárok eredményes munkája érdekében mind a szaktudományos ismereteket, mind a pedagógiai mesterségbeli tudást újra és újra fissíteni kell. Különösen igaz ez, ha azt tapasztaljuk, hogy probléma van a tanulók olvasásával, szövegértésével, a matematikai és természettudományos ismeretek alkalmazásával, és ha azt is tudjuk, hogy már 1995-ben, pl. az ELTE TTK-n a fizika és a kémia szakra 85 ponttal be lehetett jutni, de a matematikatanári felvételi pontszám is csak 98 pont volt, mert a tanári szakokra jelentkezők száma már ekkor jelentősen csökkent. A Magyar Tudomány 2001. augusztusi számában Nagy Károly professzor úr arról ír, hogy a korábbi 120-140 fizika szakos tanárjelölttel szemben 25 hallgatót tanít egy-egy évfolyamon, és azt is írja, „általában a szerényebb képességű diákok jelentkeznek tanárjelöltnek”. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy ekkoriban az egyetemi karokon kémia-fizika szakpár már nem is indult minden évben elegendő, felkészült jelentkező hiányában. Mint tudjuk, a főiskolákon a felvételi ponthatárok még ennél is alacsonyabbak voltak.

Mi is következhet ebből a képző intézmények számára? Egyrészt nyilván az is, hogy talán nincs is olyan szaktanári egyéniség az iskolákban, akik példaképei lehetnének a tanári hivatást választó fiatalok számára. Van-e velük kapcsolatban a pedagógusképzőknek tennivalója, pl. továbbképzési formában? Másrészt az 1995-ben felvett, tanári oklevelet szerzett fiatal tanárok számára 2005-2006-ban már igencsak aktuálissá válhatott a továbbképzésen való részvétel, kiderülhetett addigra, hogy sikeres munkájukhoz elegendő ismeretet vittek-e magukkal a képzésből.

A valóságos helyzet az, hogy ha csak a természettudományokat nézzük, a kreditpontokat is adó

továbbképzési kínálat ezekben az években már nem nyújtott lehetőséget ismeretszerzésre és a tudás megújítására.

Az Országos Köznevelési Tanács 2008. november-decemberben több ülésen és konferencián foglalkozott a természettudományos közoktatás helyzetének értékelésével, a javítást célzó feladatok kijelölésével. A helyzetértékelés számos oktatási problémát elemez, amelyek nyilván közismertek, a korrigálásukhoz szükséges intézkedésekről más fórumok hivatottak nyilatkozni. Az OKNT bizottsági összefoglalója az okok körében a pedagógusok felkészültségével kapcsolatos megállapítást is tesz: „Módszertani és oktatástechnológiai kérdésekben a magyar természettudományos oktatás számos vonatkozásban elmaradt a fejlett országok gyakorlatától (pl. tanulóközpontú oktatási technikák, korszerű kísérletes eszközök, korszerű időszervezés)”. Az anyag megemlíti a tanárutánpótlás kritikus helyzetét is, és megállapítja: „a bolognai rendszerű tanárképzésben tapasztalható bizonytalanság tovább csökkenti az egyébként is kisszámú fizika-, ill. kémia tanári pályára jelentkező egyetemi hallgatók számát”. Abból a tényből, hogy a közoktatásban a kémia, fizika oktatása nem hatékony, alapvetően következik, hogy ezeken a szakokon a tanári képzést sem választják a hallgatók, hiszen a jelentkezők drasztikus csökkenése már 1995-ben vagy korábban elkezdődött, bár kétszakos bemenettel, egyciklusú képzésen lehetett végezni.

Ha nem segítjük a pályán működő szaktanárok munkáját, elsősorban módszertani vonatkozásban, akkor ez a kritikus helyzet nem fog sem javulni, sem megoldódni. A probléma gyökere nem a kétciklusú képzésben rejlik, hanem abban a 10 éves kihagyásban, amely során nem használtuk ki a továbbképzési lehetőségeket. A pedagógia a saját tudományterületén bőséges módszertani kínálatot nyújt a továbbképzésekben, ez azonban nyilván a szaktudományokkal/szaktudományokkal való együttműködésben lehetne igazán hatásos. Az utóbbi 10 év továbbképzési kínálatának összetétele egyértelműen bizonyítja, hogy a jelen helyzetben a közoktatás eredményességének javításához a tanárok munkáját segítő, támogató szaktudományos és módszertani továbbképzési programok jelentős számszerű növelésére és tartalmi átgondolására van a legnagyobb szükség. Erre kellene a pedagógusképzők kapacitását fókuszálni, a pedagógiai és szaktudományi kutatások tapasztalatait a tanári gyakorlat számára hozzáférhetővé, alkalmazhatóvá tenni. Sajnos a jogszabályi környezet lazulása, a finanszírozási források hiánya vagy szétaprózása, az adminisztráció túlburjánzása megnehezíti a feladatot. Ha azonban az okokat máshol keressük, és egy olyan állapotot akarunk rekonstruálni, ami a maga idejében sem működött már igazán jól, és továbbra sem fordítunk kellő figyelmet a pályán működő szaktanárok támogatására megfelelően összeállított továbbképzési kínálat, akkor a közeli jövőben nem remélhető jelentős előrelépés a problémák megoldásában.

Feladataink lennének:

- A szaktudományoknak a jelenleginél lényegesen több képzést biztosítani a szakirányú továbbképzésekben.
- Szerencsés lenne, ha a pedagógia-pszichológia módszertani témakörű továbbképzések kidolgozóival és a képzésben részt vevő oktatókkal kialakulhatna az együttműködés.
- A szaktudományok így kialakított továbbképzési olyan műhelymunka lehetőségét rejtik magukban, amelyben a képzésben részt vevő pedagógus megbeszélheti tapasztalatait, problémáit, és megalapozhatja egy hosszú távú szakmai együttműködés lehetőségét. Ezt a tanári mesterképzésben és a pályakezdők gyakorlati mentorálásában is kamatoztatni lehet.
- Feltétel természetesen a szaktudományok művelőinek intézményi, szakmai/tudományos, anyagi megbecsülése, elismerése.

- A jól képzett szaktanárok sikeres munkájához az iskolai személyi, tárgyi feltételek biztosítása.
- Nem utolsósorban a motivált, jó eredményeket elérő diákok tanulmányainak mentorálása, pályorientációjuk támogatása egyetemi tanulmányaik során.

Az itt felvázolt tevékenységi terv még egy nem elhanyagolható lehetőséget rejt magában. Több ezer pedagógus érezheti, hogy nem elszenvédője, hanem résztvevője lehet a közoktatás és a tanárképzés tartalmi és szerkezeti megújításának, hogy számíthatunk tapasztalataikra, és támogatjuk továbbképzési, megújulási, fejlődési igényeiket és törekvéseiket.